

КАЧИНСЬКА М. О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративної
діяльності поліції факультету № 3
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 342.841(477)

ГЕНДЕРНО-ОБУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО

У статті розглянуто проблему гендерно-обумовленого насильства. Автор детально проаналізував поняття «гендер». Звернено увагу на початок досліджень указаної категорії у вітчизняній правовій науці. Розглянуто види дефініції «гендер», а саме соціальний та біологічний. Розкрито сутність терміна «гендерно-обумовлене насильство». Автором запропоновано класифікацію означеного правопорушення.

Ключові слова: *гендер, гендер біологічний, гендер соціальний, гендерно-обумовлене насильство, насильство, насильство в сім'ї.*

В статье рассмотрена проблема гендерно-обусловленного насилия. Автор детально проанализировал понятие «гендер». Обращено внимание на начало исследований указанной категории в отечественной правовой науке. Рассмотрены виды дефиниции «гендер», а именно социальный и биологический. Раскрыта сущность термина «гендерно-обусловленное насилие». Автором предложена классификация указанного правонарушения.

Ключевые слова: *гендер, гендер биологический, гендер социальный, гендерно-обусловленное насилие, насилие, насилие в семье.*

The article deals with the issue of gender based violence. The author has analyzed thoroughly the term “gender.” Attention has been drawn to the initial research of indicated category in national legal science. Types of definition “gender”, particularly social and biological one have been addressed. The essence of the term “gender based violence” has been researched into. The author has proposed classification of this offense.

Key words: *gender, biological gender, social gender, gender based violence, violence, domestic violence.*

Вступ. Науково-технічний прогрес, розвиток суспільства, правової думки та свідомості людства у XX ст. зумовили ряд змін у науці, політиці та географії. Відбувся перегляд ряду норм, правил поведінки, що уклалися протягом тривалого періоду існування людства. Переосмислено цінності та пріоритети у суспільстві, зокрема у Загальній декларації прав людини 1948 р. вказано, що найвищою соціальною цінністю є життя та здоров'я людини. Кожна людина є рівною незалежно від її походження, статусу, переконань, раси, віку, статі та будь-яких інших ознак.

Означене вказує на актуальність дослідження гендерно-обумовленого насильства. Захист прав людини і громадянина у різних сферах життя є пріоритетним завданням кожної правової держави і зу-

мовлює діяльність усіх державних та недержавних органів, організацій, установ тощо. Тому дослідження та аналіз такого явища, як гендерно-обумовлене насильство, стає особливо актуальним. Нині у вітчизняній та зарубіжній літературі окреслені питання завдяки науковим працям О. Бандурки, Є. Б'єнковської, О. Джафарової, Л. Келлі, К. Левченко, У. Новаковської, Н. Матюхіної, Р. Мельника, С. Косенко, Л. Шевченко та ряду інших авторів набули певного наукового з'ясування, однак дослідження гендерно-обумовленого насильства не можна вважати завершеним. Означене пов'язано з існуванням усталених правил, уявлень, стереотипів і переконань суспільства про місце та роль жінки й чоловіка у громаді тощо.

Продовженням наукової роботи над зазначеною проблематикою є ця стаття, новизна якої полягає в тому, що дослідження гендерно-обумовленого насильства буде здійснено крізь призму конституційного, адміністративного, кримінального права, психології та соціології.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення наукового, історичного досвіду у сфері теоретичного визначення та нормативного закріплення вказаних категорій із подальшим формулюванням власних висновків.

Результати дослідження. *Гендерно-обумовлене насильство* – це новий вид правопорушень, який характеризується тим, що правопорушник вчиняє протиправні дії над особою лише тому, що вона або він належить до тієї чи іншої статі.

Увага науковців до проблем гендерно-обумовленого насильства та теорії гендеру в Україні була привернута наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Питання гендерно-обумовленого насильства розглядалось крізь призму феміністичних досліджень та діяльність жіночих вітчизняних і міжнародних правозахисних рухів, організацій [1, с. 68].

Велика кількість вчених проводили свої дослідження вказаної проблеми, яким притаманні різносторонні позиції та відсутність єдності [2; 3, с. 229–233; 4, с. 248–254]. Одні дослідники вказують, що гендер – це відмінність між чоловіками та жінками тільки за анатомічною статтю [5, с. 151], інші, погоджуючись, додають, що це відмінність за сукупністю ознак. Проте загально визнаним є те, що поняття «гендер» – це певна сукупність ознак фізичних (біологічних), соціальних тощо, які зумовлюють позицію чи становище певної особи у конкретному суспільстві. Виділяють такі види гендеру:

- *біологічний* – означені відмінності між особами ґрунтуються виключно на фізіологічних, анатомічних особливостях будови тіла чоловіка та жінки;

- *соціальний* – указані особливості детермінуються певними соціальними, культурними, етнічними переконаннями чи нормами суспільства, які визначають місце жінки та чоловіка у ньому. Окремі автори додають, що соціальний гендер не завжди зберігається за особами [6, с. 230]. Означені норми та цінності складаються протягом століть та визначають моделі поведінки представників різної статі. Особа виконує певну гендерну роль у суспільстві, а саме модель поведінки, яка дає змогу оточенню розуміти приналежність особи до тієї чи іншої статі [7, с. 230]. Наприклад, жінка – це берегиня домашнього вогнища, а чоловік – добувач; жінка для вчинення певних дій повинна просити дозволу у свого чоловіка або батька; виховання дітей – виключно жіноча справа тощо.

Учені вказують, що до типово жіночих рис слід віднести: м'якість, пасивність, поступливість, чутливість, ніжність, сором'язливість, співчуття, здатність до співпереживання. Соціальні стереотипи жіночих рис більше пов'язані з емоційними аспектами, рідше – з аспектами успішності. Чоловічі риси ж характеризуються незалежністю, напористістю, домінантністю, рішучістю, активністю, самостійністю, агресивністю, прагненням до досягнень [8, с. 354].

Гендерно-обумовлене насильство науковці розглядають як певний вид агресивної поведінки, застосування сили чи переваги, що ґрунтується на статі. Воно може мати форми усних погроз, принижень, інших словесних висловлювань і безпосереднього фізичного нападу. Указаний вид правопорушення бере свої початки у правових нормах, правилах поведінки, які закріплюють відмінності між чоловіками та жінками. І хоча гендерно-обумовлене насильство може вчинятися у публічному житті громади (на роботі, навчанні тощо) та носити форми сексуальних домагань, зґвалтувань та ін., більша кількість вказаних правопорушень вчиняється у сім'ї. Останнє переважно засноване на громадській позиції «допустимості» такого правопорушення у родині, суспільстві та державі [9]. Саме тому доречно виділити такі два головні напрямки гендерно-обумовленого насильства:

- «публічне», або «загальне», тобто таке, що відбувається у громадському житті, на роботі, навчанні, у будь-якій установі, підприємстві, організації. У такому разі агресор не пов'язаний із потерпілою особою будь-якими сімейними чи родинними зв'язками;

- «приватне», або «родинне» чи «сімейне», тобто те насильство, що трапляється з потерпілим в особистісному, приватному житті, у спілкуванні зі своїми близькими, родичами, членами сім'ї тощо.

Розглянемо другий вид гендерно-обумовленого насильства, а саме насильство в сім'ї. Воно не є явищем новим. Насильство в сім'ї має багатовіковий характер, його форми змінювались залежно від соціального та культурного розвитку суспільства. Тлумачення або розуміння його сутності також зазнало багато змін та трансформацій.

Сьогодні відповідно до положень Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 р. № 2789-III термін «насильство в сім'ї» розглядається як «будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї стосовно іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральної шкоди, шкоди його фізичному чи психічному здоров'ю». Виділяють такі види насильства в сім'ї: фізичне, сексуальне, психологічне, економічне.

Фізичне насильство в сім'ї – це умисне завдання одним членом сім'ї іншому члену сім'ї будь-яких тілесних ушкоджень, що спричинило чи могло спричинити летальні наслідки для потерпілої особи, призвести до порушення її фізичного, психічного здоров'я та завдати шкоди її честі та гідності.

Сексуальне насильство в сім'ї – це незаконне посягання одного члена сім'ї на статеву свободу та недоторканість іншого члена сім'ї, будь-які дії сексуального характеру, що вчиняються над неповнолітнім членом сім'ї.

Психологічне насильство в сім'ї – це вид насильства, пов'язаний із дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ чи погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність потерпілого захистити себе, та спричиняє чи може спричинити шкоду психічному здоров'ю потерпілого.

Економічне насильство в сім'ї – це умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна і коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я [10].

Відповідно до чинного законодавства України потерпілим від насильства може стати будь-який член сім'ї: жінка або чоловік, дитина чи дорослий, інші родичі прямої чи непрямої лінії за умови їх спільного проживання з родиною [10]. Однак дослідження статистики потерпілих від насильства в сім'ї вказує, що у більшості випадків, а саме у 90–95%, жертвами стають жінки і лише у 5–10 % – чоловіки [11, с. 28].

Відповідно до Декларації ООН про викорінення насильства щодо жінок останнє охоплює такі випадки, але не обмежується ними:

- фізичне, статеве та психологічне насильство, що відбувається в сім'ї, зокрема нанесення побоїв, статевий примус стосовно дівчат у сім'ї, насильство, пов'язане із приданим, зґвалтування дружини чоловіком, пошкодження жіночих статевих органів та інші традиційні види практики, що шкодять жінкам, позашлюбне зґвалтування і насильство, пов'язане з експлуатацією;

- фізичне, статеве і психологічне насильство, що має місце в суспільстві загалом, зокрема зґвалтування, статевий примус, статеві домагання і залякування на роботі, у навчальних закладах та інших місцях, торгівля жінками і примус до проституції;

- фізичне, статеве і психологічне насильство зі сторони чи за потурання держави, незалежно від того, де воно відбувається [12].

Висновки. Отже, гендерно-обумовлене насильство – це протиправні діяння, які вчиняються над особою тому, що вона або він належить до певної статі. Означене правопорушення можна поділити на «публічне» (загальне) та «приватне» (родинне або сімейне). Перший вид гендерно-обумовленого насильства вчиняється над особою у громадському житті, тобто на роботі, навчанні, у суспільстві загалом. Наприклад, заборона голосування у зв'язку зі статтю особи. Другий вид гендерно-обумовленого насильства, а саме насильство в сім'ї, має приватний, внутрішньо-родинний характер. За його вчинення сьогодні законодавством передбачена юридична відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Ліончук Р. Термін «гендер» у науковому дискурсі: вітчизняний та зарубіжний підходи / Р. Ліончук // Нова педагогічна думка. – 2013. – № 2. – С. 66–70.
2. Гендер у психологічних та соціологічних дослідженнях / Л. Шевченко, Ю. Кобікова та ін. – К., 2015. – 148 с.
3. Велика І. Гендер як соціолінгвальна категорія: міждисциплінарний аспект / І. Велика // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Філологічні науки». – 2009. – Вип. 81 (3). – С. 229–233.
4. Сукаленко Т. «Гендер» як соціолінгвістичне поняття / Т. Сукаленко // Лінгвістичні дослідження. – 2013. – Вип. 36. – С. 248–254.
5. Гендер // Сучасний словник іншомовних слів / уклад. О. Скопненко, Т. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – С. 161.
6. Гендер // Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 230.
7. Гендерний // Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 230.

8. Шевченко Л. Гендерні моделі поведінки злочинців / Л. Шевченко // Право і безпека. – 2012. – № 4 (46). – С. 352–355.
9. Аніщук Н. Виникнення та сутність феномена гендерного насильства: історико-правовий експерт / Н. Аніщук // Форум права. – 2008. – № 1. – С. 18–22.
10. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листопада 2001 р. № 2789-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.
11. Качинська М. Причини латентності насильства в сім'ї / М. Качинська // Журнал східноєвропейського права. – 2016. – № 33. – С. 27–32.
12. Декларація про викорінення насильства щодо жінок : Міжнародний документ від 20 грудня 1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_506.

